

Замітки про деяких звірів Волині.

Матвій Щербина.

З 1913 по 1917 р. мені частенько доводилося подорожувати по лісах Волині, переважно в Овруцькому та сумежних з ним повітах; трапилося також по разі бути і в лісах Луцького та Житомирського повітів. За ці роки скупилося в мене трохи ріжних спостережень (записаних свого часу до щоденника) про деяких звірів Волині.

Ці спостереження, вважаючи на недослідженість краю, може матимуть деяку користь. Тому то й рішаємося їх опублікувати.

Відомости про кожний зокрема вид звірів виєладено в хронологічному порядку.

Ordo Carnivora.

Fam. Ursidae.

1) *Ursus arctos* L.—Ведмідь.

14 (1) IV. 1917 р. Од лісника Замислівського казенного лісу, Овруцького повіту, Матвія Хромця, довелось чути, що 25 років тому назад на межі Волині та Минщини було вбито на облаві ведмедя пудів до 18-ти вагою (?).

А років тому з 17 йому самому випадково трапилося бачити в урочищі «Пічкуватому» Юрівського казенного лісу, Овруцького повіту, як ведмідь вигрібав із землі та їв осині гнізда. Цей був невеличкого зросту. Стріляти на нього він одначе не одважився.

Fam. Mustelidae.

2. *Meles meles* (L.).—Борсук.

22 (9) IX. 1917 р. Той же лісник розказував, що в його 12-му об'їзді, Замислівського лісу, водиться кілька штук борсуків, яких здобував і він не раз. Іхне сало йде тут на лікування ніг од ревматизму.

Fam. Canidae.

3. *Canis lupus* L. Вовк.

29 (16) III. 1914 р. Ночуючи в Юрівськiм казеннiм лiсi коло багаття мiж селами Собичин та Юрове, Овруцького повіту, довелось мені чути, як вилидєсь далеко вовки. Було це приблизно о 1-2 годині ночі.

Листом од 2. в. (19/iv) 1915 р. С. Корейба, із приватного лісу С. Г. Рима-
маря, що коло с. Рудня-Озеряньська, Овруцького повіту, повідомляв: «вовків у
нас так багато, що навіть у мене розірвали одного великого вола».

У другому листі од 4. х. (21/ix) 1915 р. він же пише: «Вовків у нас
багато є; овець беруть у день. Скота ж рогатого по 5 шт. за раз їдять».

22 (9) г. 1916 р. Під цим же числом в замітках про рись дивись дані й
про вовків.

20 (7) п. 1916 р. В болоті Замислівського скарбового лісу обложено було
3 вовки, які напередодні дуже понаїдалися падла. Облавою їх вигнано було на
мисливців. Одного з них великого та череватого мені трапилося смертельно
ранити. Тиждів через кілька лісниками знайдено труп його в тому ж таємн. квар-
талі, ступнів за 200 од місця, де його стріляно.

Незабаром після облави два інших вовки знову повернулися в теж замерзле
багнище, звідкіля їх і повиганяли сьогодні, що видно було по свіжісіньких
слідах їх. Мабуть це глухе багно, що густо заросло лозою (*Salix*) занадто вже
гарне для них.

31 (18) ш. 1916 р. У Юрівським казеннім лісі, поруч з токовищами глуш-
ців, що є в околицях с. Журжевичі, Овруцького повіту, бачив три дні тому
назад розірване вовком теля лісника М. Козловця. Вовчих слідів за день в цій
місцевості траплялося чимало, переважно по дорогах, стежках та владках, пере-
кинутих через анави та потічки; і ці сліди ранками особливо помітні, бо тоді
все вривається біленьким морозцем.

13 iv (31 ш). 1917 р. У Замислівським казеннім лісі, Овруцького повіт
минулої ночі вовки зарізали 3 корови лісника Каленського.

15 (2) iv. 1917 р. Дивись під цим же числом про диких кіз, де є й про
вовків.

Того самого дня в 12-му об'їзді Замислівського лісу, по обидва боки
дороги, що йде на Юстинбург бачили ми з В. Г. Пенцьковським незвичайно
багато вісток великої рогатої худоби. Кажуть, що її тут подохло до 600 голів
через недбалість заготовників—інтендантів колишньої російської армії. Здається
не буде помилки, коли сказати, що в цьому й полягає найголовніша причина
такого шаленого скупчення та розмноження вовків саме тут зокрема та в Овруць-
кому повіті взагалі, в той час, як у Житомирському—про них давно вже
не чули.

4. *Vulpes vulpes* (L.). Лисиця.

28 (15) п. 1914 р. Як кажуть лісники приватного лісу Савицького, що
коло м. Колоб, Луцького повіту, в болотах тут водиться чимало лисиць, але
здобути їх у цих безмежних, глухих та водянистих просторах без гончих
неможливо.

3-і-1916 р. (21-хп-1915 р.). В Олевському казенному лісі, Овруцького
повіту, на ловах з 4-ма гончими було поранено лисицю, але здобути її не поща-
стило: втегла мабуть у нору.

4-й (22-й)-1917 р. На облаві в Івницькому лісі д. Терещенка, Житомирського повіту, здобуто 2 лисиці. Крім того за день пройшло не здобутих теж 2.

21 (8) ix. 1917 р. З роз'їзду Пояєви, Київ—Ковельської залізниці, до хатки лісника М. Хромця йшли пішки й бачим в 2—3 місцях на дорозі розриту лисицею землю до гнилуватих колод, що ними тут устелено дорогу. У кожному з таких місць було кубло осі в землі та дерев'яних колодах. Очевидно вона живилася осиним медком. Син лісника П. Хромець, який ішов зо мною, передавав, що йому не раз доводилося спостерігати як лисиця виривала осині гнізда.

5. *Lynx lynx* (L). Рись.

Року 1909, як про те повідомляє інженер В. П. Пиньковський, після облави на кабанів в Сновидовицькому казенному лісі, Овруцького повіту, лісничий д. Олександров запропонував також облаву і на рисів, сліди яких лісники помічали за кілька тижнів до ловів. Але облава на рисів у цей раз чомусь не відбулася. Це були в мене перші відомості про рисів Волині.

25 (12) iii-1914 р. мені особисто довелося чути од Олевського волосного писаря М. А. Гузаровського про те, що років з 10 тому назад його гончаки загнали на дерево рись, яку він і застрелив льотками. Було це в одному з казенних лісів околиць м. Олевська. Про це вже я сповіщав в ж. „Птицеведеніє і Птицеводство“ (год vii, вып. 1—2, за юнь 1916 р.).

Потім у 1915 році мені особисто не раз доводилося чувати, переважно од лісників Юрівського, Замислівського та Сновидовицького лісництв, які гуртуються навкруги містечка Олевська, Овруцького повіту, про те, що в їхніх лісах з'явилися рисі. Спершу говорилося про одну, дві, три особини цих рідких у нас звірів, врешті ж згадували вже про 7—8 штук їх, що визначалося ніби то по кількості змінних слідів. Це вже подавало привід ставитись обережно до таких повідомлень про рисів.

Одпаче, 22 (9/i)-1916 р. до Києва прибув лісничий В. К. Кампіоні, який знов повідомив, що згідно з спостереженнями лісників у Юрівським казенним лісництві, приблизно в околицях с. Журжевичі, Овруцького повіту, бродять 6-ть рисів, 14 диких кабанів та багато вовків.

Нарешті 5-ш (20/ii) 1916 р. в Сновидовицькому казенному лісництві, за 2—3 верстви од садиби олевського землевласника С. Ціліакуса і всього лише за 5—6 верстов од ст. Олевська Київ—Ковельських залізниць, було організовано облаву на рисів. Брали участь в ній: М. А. Гузаровський, С. Ціліакус із братом, лісничий В. К. Кампіоні, д. Яцина та інші з сусідніх лісництв, доктор із Києва Н. Н., помішник нач. ст. Олевська, а також і В. П. Пеньковський, повідомлення якого про здобуту в цю облаву рись і подаємо тут.

Крім гучків (загонщиків) у облад було пущено ще й дві добрі гончі. Скоро рись великими, але легкими скоками вийшла на М. А. Гузаровського, який вистрілом сильно поранив її, через віщо вона й не мала змоги врятуватись на дерево од собак, що переслідували її ще верстов зо 3. Спинаючись по

дорозі двічі в густих кущах лози, ліски, граба то що нарешті вона в третє забила в кущі великого замерзлого та глухого багнища, де її й дострелив лісник С. Ціліакуса.

Здобута рись оказалась самцем, видимо молодим, довжиною приблизно з $1\frac{3}{4}$ аршини од кінця морди до основи хвоста, який був до 5 вершків завдовжки.

Одну з гончих рись киягами тає дуже поранила, що вона не винесла і через кілька тижнів здохла.

Дві інші рисі, видимо самиці, та один бабан втекли на цей раз непомітно з обкладу.

Рись ця по жеребку досталася лісничому д. Яцині, у якого за недоглядом скоро й загинула без путя. На превеликий жаль загинули також і всі фотографії з добутої рисі, які зробив В. Г. Пенъвовський.

Про здобуття цієї рисі М. В. Шарлемань надрукував коротке повідомлення в газеті „Кіевская Мысль“ за 9 березня 1916 р.

Про рисів же Волині взагалі мною уміщено замітку в „Матеріалах в познанію фауны юго-западной Россіи,“ які видано в 1917 р. Київським орнітологічним Товариством імени К. О. Кеслера під загальною редакцією В. М. Артоболевського.

4-н (22/г.) 1917 р. М. А. Гузаровський із м. Олевська, Овруцького повіту, між иншим писав: „В Сновидовицькому лісі, в тих місцях де ми взяли рись [5/ш (20/п) 1916 р.], тепер є три рисі, що, як каже лісничий д. Ліннов живуть усю зіму. Вирішено їх забрать чого б те не стоїло, і т. д.

Ordo Rodentia.

Fam. Sciuridae.

6. *Scurus vulgaris* L. Білка, вивірка.

З 1913 до 1917 р. р. майже в кожну з 16-ти моїх подорожів траплялося спостерігати це звичайне тут широко росповсюджене звірятко.

Fam. Castoridae.

7. *Castor fiber* L. Бобер.

31 (18) ш 1914 р. Згідно з відомостями лісників боброві гони були в Радовельському казенному лісі коло села Радовель, Овруцького повіту, де протікає невеличкий потічок серед великих болот; потічок цей густо берегами обріс вільхами, лозою та вербами.

Fam. Leporidae.

8. *Lepus timidus* L. Заєць білий (або біляник).

4-п (22-г.) 1917 р. На облаті в околицях м. Івниці, Житомирського повіту, в лісах д. Терещенка, в 3-му загоні вибіг на мій номер біляник. На

білому снігові його зовсім не було помітно, тільки чорні кінчики його вух мелькали наче крильця якоїсь пташки. Аж ступнів за 10 од себе я його впізнав. Він характерно високо, не так як сірий, підвидає своїми передніми лапками. Пропустивши його за лінію стрільців, я тяжко поранив його 2-ма вистрілами але переслідувати його не було змоги, бо зараз же вимагалось сідати на підводи та переїздити до дальшого загону. З розпитування довідався, що біляників ще тут не бачили до цього часу.

9. *Lepus (Eulagrus) europeus* Pall. Заєць сірий.

4-п (22-1) 1917 р. На облаті в лісах Івницького маєтку д. Терещенка, Житомирського повіту, 13 стрільців за день здобули 20 шт. зайців.

В и с н о в к и: після цих слів зосталося вражіння, що зайців на Волині значно менше ніж на Київщині, може через те, що ворогів їхніх тут багато більше, особливо лисиць та вовків, не лічучи вже людину та великих хижих птахів. Року 1903, наприклад, в половині січня, на облаті в Валявському лісі д. Балашова, Черкаського повіту, на Київщині приблизно 15 стрільців за день здобули 32 зайці.

Ordo Artiodactyla.

Fam. Suidae.

10. *Sus atilla* Thomas. Дикий кабан.

28 (15) п 1914 р. В приватних лісах д. Савицького, на південь од м. Колок, Луцького повіту, вперше довелося бачити лігво дикого кабана. Воно містилося в глухій та мокрім закутковій лісу, в чорній грязі і було вщерть залите прозорою водою. Довжиною воно було аршинів з $1\frac{1}{2}$ —2, а завширшки до 1 аршина. Коли я з двома лісниками пройшов далі верстви зо 2 зо 3, то знов наткнувся на таке ж лігво кабана, але вже в інших умовах. Це лігво було старанно влаштоване на сухому, серед товстого шару пухкого рудого моху. Містилось воно поблизу величезного, непроходимого, глибокого та довгого багнища, де, як казали лісники, цього року водилася свиня з поросятами.

Тут же росла велика сосна, обгризена дикими свиньми на аршин з чвертю од землі і майже на три чверти окружності своєї. На моє запитання лісників про те, на віщо це свині так роблять, вони одповіли: „щоб краще їм було чухатися, коли виступить з сосни живиця“. І дійсно, на цьому же таки місці сосни видко було придушену засохлу грязюку, що зосталася на ній мабуть ще з літву.

Набігають сюди кабани переважно влітву з сусідніх казенних лісів, а чуть випаде сніг—зразу ж вони знов зникають кудись, мабуть у тіж таки казенні ліси.

29 (16) п 1914 р. У Юрівським скарбовім лісі між селами Собичин та Юрове, Овруцького повіту, коли ночував я з лісниками в лісі коло багаття, то

чутно було, як недалеко стороною проходив, затріщав, постояв трохи, потім з усеї сили пирхнув і побіг дикий кабан. Старий лісник Микола Козловець з приводу цього зауважив, що „це вже він з жировки в лігво поплився. Тут недалеко їхнє болото“.

13-ix (31-viii) 1914 р. У приватних лісах С. Г. Римаря коло с. Рудня-Озерянська, Овруцького повіту, особисто бачив старі сліди дикого кабана. Влітку вони рили тут картоплі на городі управителя маєтком С. Корейби.

19 (6) iv 1915 р. У Юрівськiм скарбовiм лісі, коло с. Собичина, Овруцького повіту, в урочищі „Проходи“ ранком натрапив на велике лігво дикого кабана, яке вщерть було залите водою, що цього ранку замерзла до $\frac{1}{4}$ дюйма завтовшки.

Листом од 4-х (21-ix) 1915 р. С. Корейба з приватного лісу С. Г. Римаря, коло с. Рудня-Озерянська, Овруцького пов., повідомляв, що дикі кабани у них є й у цьому році.

12-хi (30-x). У Кишиньськiм скарбовiм лісі, верстов за 15, на південь од м. Олевська, Овруцького повіту, була організована облава на диких кабанів та кіз, де було 14 стрільців та 13 загонщиків. В першу ж кнею проз лісника на фланг вийшов великий *одинець*, постояв трохи за 10 ступенів од нього і пішов помалу в сусідній загін. Він очевидно вештався тут коло звичайних свиней, з табуна котрих одним з лісничих помилково застрелено невеликого підсвинка.

Загін другої кнеї куди пішов одинець, не дав нічого. Злякавшись вистрілу, він мабуть забіг далеченько.

14 (1) xi 1915 р. У Юрівськiм скарбовiм лісі, Овруцького повіту, коло с. Сабичина по чорнотропу на дорозі бачив свіжі сліди кабана одинця, який бродив тут навкруги хати лісника М. Козловця вже 2—3 тижні підряд.

2-г 1916 р. (20-xii 1915 р.). На облавi в Кишиньськiм скарбовiм лісі, Овруцького повіту один кабан пішов на загонщиків, а 4 zostалися (по вхідних слідах видно було) на недоступному болотяному острові, який густо заріс очеретами, лозою, травою, молодняком лісу, що страшенно поліг та переплутався між собою і т. и. Було тут 11 ловців і 15 загонщиків. Напередодні був гарний морозець, а в день облати почалась одлига.

22 (9) i 1916 р. Під цим же числом в замітках про рись є дані й про диких кабанів.

20 (7) ii 1916 р. В Замислівськiм скарбовiм лісі, Овруцького повіту В. Кампіоні та В. Пеньковским обложено було великого одинця в одному місці, а поблизу ще 4 кабани середнього зросту. Одинця обкладено в крузі до 8 верстов. Облава на них була невдала, як і часом на кабанів.

21. (8) ii 1916 р. У приватноту лісі братів Ціліакусів, що за 3-4 верстви од м. Олевська, Овруцького повіту було організовано облаву на кабана, який втік, непомічений ніким. Тільки величезні сліди на снігу показували, куди він подався. Тут же було багато слідів диких кіз, та трохи слідів зайців, яких за день бачали тільки двох.

28. (15) п. 1916 р. На облаві, як свідчить В. Г. Пенцьовський у Юрівсь-
кім скарбовім лісі, верстов за 10 від села Юрове, Овруцького повіту, олевським
землевласником Сергієм Ціліакусом застрелено дикого кабана — одинця, пудів-
до 12 вагою.

Тут же поблизу скоро впорядкована була друга облава на 3-х кабанів,
які гарно вийшли на стрільців, але на цей раз нікому не пощастило застре-
лить ні одного, хоч і, стрілянини було багато.

Із черепа, здобутого С. Ціліакусом кабана, в майстерні Київського таксідер-
міста П. Родкіна, 16 (3) ш. 1916 р. мною зроблено де які виміри. Череп був уже без
шкуру. Найбільша довжина черепа=440 мм., конділярна довжина=432 мм. Ску-
лова (пашекова) ширина=164 мм. Довжина нєла нижньої щелепи по передньому
закруту=75 мм. Довжина нєла верхньої щелепи по передньому закруту=78 мм.

Листом од 4 п. (22 і) 1917 р. М. Г. Гузаровський повідомив: на облаві
в Юрівській лісовій дачі на лісничого д. Сохановського, ступнів за 45 вийшло
14 кабанів. Одначе лісничий, мабуть злякавшись їх, не стріляв, пояснюючи
ніби то він їх не помітив (sic!).

5 п. (23. і) 1917 р. лісничий Федюнін стріляв на облаві на великого-
одинця в Юрівськім таки ж лісі, Овруцького повіту.

4. п (22. і) 1917 р. В Івницькому маєткові д. Терещенка, що в Жито-
мирському повіті, на облаві, де було 13 стрільців і багато гучків (загонщиків)
у першій загоні пройшло 14 диких кабанів, з яких два—через просіку, ще до-
розміщення та встановки ловців на номері, решта—на фланг.

У другий загін ззаду лінії стрільців на бухгалтера Андрушівського цуєро-
вого заводу вийшло чотири шумових кабани. Він навіть стріляв по них кулею
Віцлебека зблизка, але не влучив, бо, як сам каже, дуже хвилювався. З мого
номера видно було тільки їх чорні спини із за вчугур глибокого снігу. Після
цього їх уже ми й не бачили більше.

Одначе сильно поритий глибокий сніг з чорною землею, що видно була
свіже вивернута на нього, іноді ще траплявся по де-куди. Мабуть у таких
місцях вони шукали жолудів.

В цьому ж таки Івницькому лісі д. Терещенка (тоді—барона Шадуара),
в листопаді 1912 р. д. Катрановський застрелив на облаві кабана, що особи-
сто і розповідав мені в кв. 1921 р. Голову цього кабана передано до Музею
Української Академії Наук в літку 1921 р. самим же д. Катрановським.

22 (9) іх. 1917 р. В Замислівськєм казенім лісі, Овруцького повіту, саж-
нів за 60 од хатки лісника М. Хромця бачив пориту дикими кабанями кар-
топлю. А напередодні ввечері чув, як у сусідній німецькій колонії стували в
дошку щоб одлякати кабанів од картоплі.

Листом од 26 (13) х. 1917 р. мене звідціля же повідомляли, що з тиж-
день тому назад тут було впоряджено лови облавою на кабанів, але невдалі, бо
стрільці зійшли з місць. Чотири кабани пройшли мимо.

Висновок: завдяки численним та великим багнищам, часто непро-
лазним та непроходимим диких кабанів тут майже по всій Волині
ще є чимало.

Fam Cervidae.

11. Cervus elaphus L. Олень.

28 (15) п. 1914 р. В околицях містечка Колки, Луцького повіту, в приватних лісах д. Савицького траплялося вілька разів на день знаходити, свіжі екскременти оленя.

Об'їзчик І. П. Богомаз, з приводу цього передавав, що тут уже років зо 2 живе пара оленів, що втекли од князя Радзивіла, який їх виписав звідліяє вілька пар для розводу.

12. Alces alces (L). Лось.

29 (16) ш. 1914 р. Згідно з відомостями лісників, особливо М. Козловця лосі водяться в Юрівськїм казеннїм лісі ще в численнїй кількості коло сіл Юрове Журжевичі, Собичин то що.

25 (12) вї. 1914 р. Олевськїй волоснїй писарь М. А. Гузаровськїй повідомив: „що з 11 штук самців та самиць лосів, які вийшли із зїми цього року в Замислівськїй казеннїй лісовїй дачі селяни вже збраконьєрили 3 штуки. Їх вїймали, буде суд. Посидять 7 день у холоднїй і по 50 карбованців штрафу заплатять—тай годї. А на другий рік уп'ять так“.

13. іх (31. VIII) 1914 р. В болотах приватного маєтку С. Г. Римаря, між селами Рудня—Озерянсьва, Рудня—Замисловицьва та Рудня—Червоньва, Овруцького повіту, особисто бачив свїжісінькї слїди лосиці, або лоші, як тут кажуть Вони були остїльки свїжі, що в де и яких з них зоставалась скаламучена жовтеньва вода од глиняної землі. Очевидно лось пройшов всього тїльки за кільва хвїлин перед нами. Було тут також чимало й старих слїдів цього звїра.

В лїтку цього року селяне застрєлили тут лосицю (лошу), а гончаки що трохи ранїше загнали й розірвали—лосєнятко.

14 (1) XI. 1915 р. У Юрівськїм скарбовїм лісі, коло с. Собичина, Овруцького повіту, дружина лісника М. Козловця, зустрїла випадково цими днями лося з великими рогами, якого дуже перелявалась, бо стояв він од неї дуже близько і не втівав. Потїм він потихеньку посунувся собі в ліс.

21 (7). п. 1916 р. Волоснїй писарь м. Олевська, М. А. Гузаровськїй, передавав, що за минулий 1915 рік складєно 6-ть судових протоколів про забитих браконьєрами в Замислівськїм скарбовїм лісі, Овруцького повіту сім лосів, лосиць та їхнїх телят.

14-(1)-IV-1917 р. Лісник 12 об'їзду Замислівського казенного лісу, М. Хромець, в об'їзді якого здавна водяться лосї, розказував, що акт парування лосів, який тут звється „бутом“, робиться в ночі, потїм перед сходом сонця припиняється, а після сходу знов трохи продовжується, що йому особисто доводилося спостерїгати не раз. Лосиця (лоша), при цьому вибиває ногами ямку і всю ніч стоїть в нїй задніми ногами, під час парування.

Щороку регулярно перїод парування у лосів починається в самому кінці серпня по старому стилю (після 10-го VIII—по новому) і продовжується не бїльше, як один тиждєнь. В цей же час вночі або ранком стрїльці стрїляють лосів на вабїк, яким „охають“ так, начє б те робила лосиця (лоша)

Він же повідомив, що в цім же таки Замислівським казеннім лісі недавно був випадок, що лось, під час „буту“ убив другого лося рогом у бік, до того ще й сильно розколувавши рану. Убито лося було вночі, а вранці знайшли його лісники вже одубілим. Дали знати лісничому, з розпорядження якого лося пороли і встановили, що бік у нього дійсно був пробитий рогом.

15-(2)-iv-1917 р. Над вечір цього дня мені трапилось заблудитися в 12-му об'їзді Замислівського казенного лісу і залізти в глухе велике болото, де я блукаючи по ньому вздовж і впоперек часто надibuвав дуже багато свіжих та старих біб'яшків (екскрементів) лося та диких кіз, поруч з якими лежали (правда небагато) також і екскременти вовка.

Запитавши потім з приводу цього лісника М. Хромця про кількість звіра який є тепер в його об'їзді на 1.300 десятин лісу, я почув відповідь: „лосів є 4 штуки, кіз багато—штук до 50, а про вовків нічого не відомо, бо сьогодні вони тут, а завтра—за багато десятків верстов звідцїля“.

21-(8)-ix-1917 р. Виїхав полювати на рев лосів до лісника М. Хромця в Замислівській ліс, Овруцьк. п. Увечері М. Хромець з великим жалем повідомив, що в його об'їзді вбито браконьєрами аж 3 лосі, з яких особливо один рогаль був приготовлений для нас з В. Пеньковським. Він три дні держався в одному й тому ж болоті. 8—9 чоловіка селян с. Рудні-Замислівської зібрались, наважились його гуртом здобути й таки здобули 5-ix-1917 р. по старому ст.

А в кінці серпня ц. р. по стар. ст. селяне с. Замисловичів (7—9 чоловіка) застрелили одного ♂ в Замислівській лісі, саме там, де мені трапилось торік на облаві вовка застрелить. За один липень та серпень ц. р. селяне с. Юстинбургу застрелили 4-х лосів, з яких 2 було самці і 2 самиці.

Виявляється, що згідно з довгорічними спостереженнями М. Хромця „бут“ (акт парування) тут точно і майже незмінно завжди починається 25-26 серпня, а кінчається 3-го вересня по стар. ст., так що я, мало не на повний тиждень спізнився на це поетичне нічне полювання.

Все ж таки в 1/2 3 години ночі на 22-(9)-ix-1917 р. з досвідченим у цій справі М. Хромцем ми вийшли в ліс і тихесенько пішли по дорозі до місця реву. В темряві, на другій тязі валюшнів¹⁾, коло самого дерев'яного містка зірвався бекас (і, чикнувши кілька разів, потонув десь у повітрі... М. Хромець тут став, вийняв обережно свою бляшану трубу, зійшов з дороги в куші й почав вабити...

Тяжкі та дужі „ох-ох-ох“... нераз звучно розлягалися по лісі, однак ніхто на них необзивався. Тоді Хромець почав ламати куші та шелестіти ними наче лось рогами, але й це нічого не помагало. Ми кілька разів робили великі переходи, змінюючи позицію та „охаючи“ скрізь по лісу в підходящих місцях, і тільки раз в одному болоті лось начеб то ревував раз, але на ваб не прийшов. Правда, сперше тихий ранок під кінець став шелестіти гіллям дерев, зовсім перешкоджаючи вабові, але дійсна причина невдачі певно була в пізньому часі—„бут“ скінчився.

¹⁾ Перша лежала ближче до хатки лісника.

23-(10)-ix-1917 р. мені довелося покинути цей ліс, а 26-(13)-ix було одержано листа од М. Хромця, в якому він повідомляв, що в день мого від'їзду він бачив лося з великими рогами на тому самому місці, де ми з ним бачили сліди лося, що ревнув раз.

Рівно через місяць, 26-(13)-x-1917 р. мені звідділя писали, що за цей час раз помішник начальника роз'їзду Пояски стріляв по лосиці але не застрелив її, а видимо тільки ранив. Селяни ганялися за нею 3 дні, стріляли в неї разів з 15, але все ж таки не застрелили.

13. *Capreolus capreolus* (L.) Дика коза.

12-xi-(30-x)-1915 р. На облаві в Бишинському скарбовім лісі, Овруцького повіту, де було 14 стрільців та 13 загонщиків, в одному загоні пройшла коза з козеням, а в другім—дві кози. Лісники та лісничі кажуть, що недавно тут бачили де яких диких козлів, ще з рогами.

21-(8)-ii-1916 р. Під цим же числом дивись про кабанів диких де й про кіз є відомости.

8-iv (26-iii.) 1916 р. Лісник приватного лісу С. Г. Римаря, що коло села Рудня-Озерянська, Овруцького пов., Д. Мельник, не раз бачив диких кіз, які набігають сюди з скарбового Замислівського лісництва. І дійсно, стоячи тут на тязі (8-iv), мені особисто довелося чути після $1\frac{1}{2}$ 8 вечора, як довго рикав козел, що почасти схоже було на гавкання великої собаки.

4-ii. (22-i) 1917 р. На облаві в Івницькому лісі Терещенка, Житомирського пов. здобуто 4 козла і 1 козу на 13 ловців, яким дозволено було стріляти їх тільки над вечір. Одного з них здобуто і мною. Крім того, взяли живим козлятко, яке з розгону вдарилось об дерево і здавалося після цього наче хворим. Його в саях, де воно лежало спокійно, довели до Андрушівського заводу.

Два із застрелених козлів були мабуть молоді, бо мали тупі різьки до 1 вершка завдовжки, один, видимо трохи старіший—мав різьки вершків до 4-х завдовжки і до того щей з більш розвиненими боковими одростками. Різьки всіх були в шерсті.

Кіз тут дуже багато. На одного мене в перший загін вишло 2, в третій—1, в четвертий—2, в пятий—3 вуупі, в шостий—два табунці по троє в кожному, в сьомий—1, здобутий мною і в восьмий—3. У дев'ятім загоні на мене не вийшов ні один козел, за те на інших стрільців їх виходило і в цей і в попередні загопи дуже багато.

Розміри в (сантиметрах), здобутого мною молодого козла, були такі: довжина всього тіла од кінця морди до основи хвоста—115; довжина тулуба од основи шиї до основи хвоста—66; вишина в плечах—76; вишина в врупі—80. Різьки у нього до 1 вершка завдовжки з плесковатими чорними вершинками.

Усього цілком не важено, а окремі частини його мали таку вагу в хунтах: голова без шкуру—3; лопатки з мясом—4,5; задні ніжки з мясом—10,

решта (тулуб, шия, легені, серце, але без кишок—12; 4 обрізані по коліна ніжки в шкурі—2; шкура сира—4, а разом—35,5 хунта.

14. (1). ів. 1917. Од лісника 12-го об'їзду Замислівського скарбового лісу, Овруцького повіту, в об'їзді якого водяться дикі кози, чув, що паруватися кози починають в кінці липня по старому стилю (після 10-го по новому). Під час акту парування козел ганяється за козою наввруги якого нібудь куща, витоптуючи кругову стежечку.

15. (2). ів. 1917 р. У Замислівськїм скарбовїм лісі особисто бачив жмути козячої шерсти навколо дороги, що йде на Юстинбург і тут же поруч на піску свїжі вовчі слїди. Торїк тут вовки розірвали і зїли 2 дикі кози. Дивись також і про лосів—15. (2). ів. 1917, де є й про кіз.

23. (10). іх. 1917 р. У Замислівськїму скарб. лісі полював на козла загоном з 3-ма загонщиками або гучками. В першїй загін козел пройшов сусїднїм лазом од мене так, що я його й непомїтив. У другий загін він зовсїм не вийшов, бо мабуть дуже далеко втік, не зупиняючись в цїй кнїї.

14. *Dama vulgaris*... Данилки.

Торїк і позаторїк (1914 і 1915 р. р.) двї пари данилок водилися в лісі землевласників братів Цїліакусів, поблизу м. Олевсьька, Овруцького повіту.

21-(8)-п.—1916 р. Свїжі слїди поодинокого данилка бачив у лісі С. Цїліакуса разом з власником та В. Г. Пеньковськїм. Заведено їх тут штучно.

Новые данные о бобрах.

Н. В. Шарлеман.

Материалы по бобру, сообщенные мною в № 3—4 „Охоты и Рыболовства“, могут пополнить новыми данными. Я. К. Гижичкий, производивший по моему поручению исследование в районе р. Ирши и ее притока Визни (Малинский р. Киевской губ.) в начале сентября п. г. сообщает мне следующее: „район деревни Рудни Городищенской, уже исследованный вами ¹⁾ находится в хорошем состоянии. Охота там не производится, бобров не беспокоят и они, повидимому размножаются. Так, недели две назад жители этой деревни, ловившие клумлей ²⁾ рыбу, поймали шесть молодых бобров. Они их немедленно выпустили. Бобры сильно грызут растущую по берегам вербу. На Ирше и урочище „хата Слоневского“ колоний бобров в настоящее время нет. По словам местных жителей бобры там водились, но были уничтожены во время

¹⁾ см. Ох. и Р. № 3—4.

²⁾ род сети, в форме трехгранной призмы